

(ก)

บทคัดย่อ

โครงการวิจัย “ฟื้นฟูระบบนิเวศน์เพื่อเพิ่มปริมาณปลาธรรมชาติในเขตบ้านโนนสวรรค์และทุ่งกุลาร้องไห้ ตำบลโนนสวรรค์ อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด” เป็นโครงการศึกษาระยะแรก ใช้เวลาศึกษา 1 ปี ในองค์ความรู้เรื่องปลาธรรมชาติในเขตทุ่งกุลาร้องไห้จากภูมิปัญญาคนสาปลา บ้านโนนสวรรค์ และการนำองค์ความรู้เหล่านี้ไปใช้ในการฟื้นฟูระบบนิเวศน์เพิ่มปริมาณปลาธรรมชาติในเขตบ้านโนนสวรรค์และทุ่งกุลาร้องไห้ มีวัตถุประสงค์การศึกษา 4 ข้อ คือ 1.) เพื่อศึกษาระบบนิเวศน์ธรรมชาติที่มีผลต่อปริมาณปลาในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ 2.) เพื่อศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับปลาธรรมชาติทุ่งกุลาร้องไห้จากภูมิปัญญาคนสาปลาบ้านโนนสวรรค์ 3.) เพื่อศึกษากลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ผู้ได้รับผลกระทบกรณีการเปลี่ยนแปลงนิเวศน์ธรรมชาติ การลดลงของปลาทุ่งกุลาร้องไห้ในเขตบ้านโนนสวรรค์ และ 4.) เพื่อหารูปแบบการฟื้นฟูแหล่งปลาธรรมชาติ เพิ่มปริมาณปลาธรรมชาติในเขตบ้านโนนสวรรค์และทุ่งกุลาร้องไห้

กระบวนการศึกษาของโครงการเน้นการเก็บข้อมูลแบบมีส่วนร่วมเป็นหลักมีการจัดประชุมทำความเข้าใจแนวทางกับชุมชนหมู่ 16 และประสานการดำเนินการกับผู้นำหมู่ 1 และ หมู่ 14 ก่อนดำเนินการ จากนั้นศึกษาเอกสารเกี่ยวข้องประกอบด้วยการศึกษาภาพและกลุ่มคนในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ จากนั้นศึกษาโครงการพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้และผลจากการพัฒนาโดยเฉพาะกับพื้นที่ของหมู่บ้านเอง รวมทั้งศึกษาแนวคิดนำการวิจัยซึ่งใช้ 2 แนวคิดหลักคือ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนและแนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ช่วงต่อมาเป็นการศึกษาภาพพื้นที่ในเขตหมู่บ้าน ที่ดิน ลำธาร ร่องเข็มและป่าสน โนน เมื่อได้แล้วทีมวิจัยและผู้นำตรวจสอบความถูกต้องข้อมูลร่วมกัน จากนั้นจึงเริ่มศึกษาในประเด็นเฉพาะคือองค์ความรู้เรื่องปลาธรรมชาติของคนสาปลาและองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องแก่การเพิ่มหรือลดลงของปลาธรรมชาติทุ่งกุลาร้องไห้โดยใช้วิธีการอย่างน้อย 3 วิธี ได้แก่ การสัมภาษณ์เขียนปลาและผู้รู้ใช้เก็บข้อมูลองค์ความรู้เรื่องปลา แหล่งอาศัยที่เหมาะสม การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบ นอกจากนั้นสัมภาษณ์พ่อค้าตลาดปลาถึงสถานการณ์ปลาในปัจจุบัน การใช้แบบสอบถามใช้กับชาวบ้านโนนสวรรค์ทั้ง 3 หมู่บ้านเพื่อเก็บข้อมูลการทำนาโดยสนใจประเด็นการใช้สารเคมีในนาข้าวที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตปลาธรรมชาติ และการสังเกตการณ์วัดบ่อจับปลาของคนสาปลา เพื่อเก็บข้อมูลภาพหนองน้ำ/แหล่งน้ำที่มีปลาชุกชุมและเก็บตัวอย่างชนิดและปริมาณปลาเป็น

กรณีศึกษา ได้ข้อมูลแล้วสรุปผลและปฏิบัติการทดลองเพิ่มปริมาณปลาในหนองเหมียคของหมู่ 16 สุดท้ายนำข้อมูลมาวิเคราะห์ผลร่วมแล้วตอบคำถามวิจัยร่วมกับผู้นำและคนในชุมชน

ข้อค้นพบของโครงการมีดังนี้ 1.)นิเวศน์ทุ่งกุลาร้องไห้มี 4 นิเวศน์ย่อยคือ โดก ทม ทุ่ง และลำน้ำ ทั้ง 4 นิเวศน์มีความสัมพันธ์กันและสำคัญต่อการเพาะขยายพันธุ์และอาศัยของปลาในแง่การเป็นลูกโซ่ต่อเนื่องกันและนิเวศน์แบบทมสำคัญต่อการขยายพันธุ์ปลามากที่สุด 2.)องค์ความรู้คนสาปลาประกอบด้วย ความรู้นิเวศน์ที่เอื้อต่อวิถีปลา หนองน้ำ/แหล่งน้ำแบบที่มีเลิง มีทางน้ำเข้า-ออกได้ ในแหล่งน้ำต้องมีพืชน้ำ กุ้ง และแพลงตอนจึงจะมีปลาชุกชุม ความรู้เรื่องแหล่งอาศัยและขยายพันธุ์ 4 แบบ ที่ปลาดังชนิดกัน ต้องการ ตลอดจนวิธีการจับปลาอย่างน้อย 4 วิธีที่ทำให้ปลาลดปริมาณลงอย่างรวดเร็ว 3.)กลุ่มมีส่วนได้ส่วนเสียและมีอิทธิพลต่อปลาทุ่งกุลาร้องไห้มี 8 กลุ่ม คือ นโยบายพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ เจ้าของที่นา คนเลี้ยงปลา ขาข คนสาปลาขาข/คนจับปลาขาข พ่อค้าส่งในตลาดปลา พ่อค้าปลาในตลาดสดในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ พ่อค้าปลานอกเขตทุ่งกุลาร้องไห้ และผู้ซื้อปลาบริโภค

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยระยะแรกยังมีเนื้อหาเสนอให้ศึกษาเพิ่มเติมต่อเนื่องเพื่อให้สามารถเป็นภาพตัวแทนทุ่งกุลาร้องไห้ได้ชัดเจนมากขึ้นคือ ต้องการศึกษาระบบกลไกตลาดปลาในทุ่งกุลาร้องไห้ และต้องการศึกษาปลาเลี้ยงทั้งหมดในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ ในระยะต่อไป